

Гавриш І.П.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського*

ДРАМАТИЧНА СПАДЩИНА МАРІЇ ЦУКАНОВОЇ В ПОЦІНУВАННІ КРИТИКІВ

Драматична спадщина М. Цуканової репрезентована трьома п'єсами: «Проліски» (1942-1943 рр.), «Слава» (кінець 1943 р.), «Завтра знову зійде сонце» (надрукована в 1968 р.). Однак, як зазначає авторка у спогадах [11], перша її п'єса датується початком 30-х років. Поштовхом до написання твору стала історія друга родини Благовірових: прикутий до ліжка, він почав писати п'єсу. Пропозиція чоловіка спробувати свої сили в написанні драматичного твору зацікавила письменницю, впевненості додав і постійний інтерес родини Благовірових до театру: відвідування всіх прем'єр «Березоля», перегляд постановок за п'єсами М. Куліша. Один примірник написаного твору (назва не збереглась) Іван Благовіров подав до реперткому при Наркомосі, другий – в оргкомітет письменників до драматургічного відділу, яким керував на той час Я. Мамонтов. Референт Борщаговський з реперткому після прочитання п'єси запропонував внести деякі поправки і залишився задоволеним результатом. Я. Мамонтов у рецензії на твір зазначив, як згадує авторка, що ця п'єса може бути з успіхом використана нашими професійними театрами. Відгуки припадають на кінець 1933 року, на період арештів, під які потрапив і чоловік письменниці. На жаль, текст твору не зберігся. Це дає підстави вважати, що п'єса «Проліски» була не першим драматичним твором М. Цуканової.

Проживання в окупованому Харкові під час II світової війни залишило глибокий слід у душі письменниці. Відступ радянських військ підкріпив віру в те, що Україна отримає шанс самостійно визначати своє майбутнє. Ці сподівання, що посилювались з появою журналу «Український засів», відкриттям театрів у Харкові, знайшли своє відображення у драмі «Проліски». Твір став візитівкою письменниці в мистецькому житті Львова, куди переїхала родина Цуканових навесні 1943 року. Авторка подала його для ознайомлення голові спілки письменників Г. Лужицькому. П'єса не просто сподобалась, її запропонували для постановки в театрі Літературно-мистецького клубу. М. Цуканова уважно стежила за тим, як створені нею образи оживають на сцені, і була присутня на прем'єрі, про яку з хвилюванням згадує у спогадах. Інформацію про непрості умови функціонування тогочасного театру «Заграви», у якому було поставлено твір, можемо почерпнути зі збірника «Наш театр»: «Молода ЗАГРАВА літала в хмарах на своєму

ентузіазмові зовсім без грошевих засобів, без підтримки будь-якої української організації і театролюбивої публіки, присвячуючи дуже багато часу своїх членів і праці, що тягнулася часом поза північ. Першими спробами були: «прокурор Дальський, перелицьована комедія «Тітка Чарлі», «Проліски» (М. Цуканової)» [1, с. 299]. Драма викликала багато розмов і суперечок у тогочасній львівській пресі, яка «...таки була у кращому становищі у порівнянні з радянським періодом. Її редагували незалежні редактори і тільки мусили шукати дороги, щоб матеріяли, писані з незалежного становища, пройшли цензуру» [9, с. 97]. Оцінки варіювалися від захоплено-схвальних до різко-негативних. Наступного дня після прем'єри в щоденнику «Українські вісті» було надруковано рецензію за анонімним підписом Й, у якій дана п'єса характеризується як найкраща в сезоні: «Проліски» – це правдива, чистої води психологічна п'єса, що її виставляти може з успіхом найкращий столичний театр», а письменниця як «один із сильних драматургів, що знають не тільки сцену й почувають її нерв, але також подають нам глибоко пережиті моменти в дуже гарній драматичній оправі» [12, с. 95]. Натомість Ю. Шерех, досліджуючи риси постсоветського літературного стилю, зазначає: «прості почуття «Бузкового цвіту» куди сильніші від силоміць натягнених псевдофілософських міркувань «Пролісків» тієї ж авторки. Бо перша вимога до літератури – щирість таланту» [14, с. 6]. Вартою уваги є й оцінка І. Німчука: «Цікавий сюжет цієї психологічної п'єси, що має кілька дуже сильних місць, і на загал добра гра акторів тримали глядачів у напруженні до останньої сцени, а муки молодій дівчині витискали декому навіть сльози з очей. Та все ж «Проліскам» бракує психологічного поглиблення, діалоги в них надто спрощені, наївні, дещо звучить там трафаретно і через те мало переконливо (декламації про вольовий енергетизм). Так що в цілості «Проліски» годі назвати вповні закінченим твором» [7, с. 4]. Критик навіть дає кілька рекомендацій авторці: «Щойно після відповідного доопрацювання й розбудови деяких сцен (особливо I і II дії, які й так надто короткі) та переробки деяких місць п'єси може стати цінним вкладом у нашу драматичну літературу» [7, с. 4]. Враховуючи той факт, що письменниця не сподівалась на постановку твору найближчим часом, а подавала його лише для ознайомлення, М. Цуканова у своїх спогадах зазначає, що цілком погоджується з зауваженнями критика. Однак, жодна з зазначених рецензій не дає повного уявлення про літературний твір, бо їх автори спираються саме на постановку, а не на текст драми.

П'єсу виконували на сцені п'ять разів, у «Наших днях» та «Краківських вістях» неодноразово публікувались згадки про те, що «у залі Літературно-мистецького клубу виставлено психологічну п'єсу з життя української інтелігенції харківської письменниці» [2; 3; 4].

Посилений інтерес до твору у пресі свідчить про те, що постановка драми «Проліски» М.Цуканової стала помітною подією в літературно-мистецькому житті Львова періоду окупації. Видання твору окремою книжкою [13] зумовило поширення інтересу до твору режисерів різних театрів Галичини. На жаль, дані, у яких саме театрах було поставлено драму і як сприйняла твір місцева публіка, не збереглися. Про те, що драму «Проліски» в II половині ХХ ст. ставили в Канаді, дізнаємося зі статті А. Ільківа: «від організаційних зборів 5 червня 1953 року за 20 років: поставлено: «Проліски», драма на три дії Марії Цуканової, режисер Слав Теліжин, декорації Омелян Теліжин» [5, с. 508].

Восени 1943 року Марія Цуканова отримала путівку на відпочинок до санаторію в Моршині. Популярність драми «Проліски» та вихід ряду новел зробили відомим і ім'я їх авторки. У спогадах письменниці згадує, що під час відпочинку мала змогу спостерігати, як слава впливає на інших: люди, дізнавшись, що вона – авторка «Бузкового цвіту», демонстрували їй свою прихильність та симпатію. Знайомство в санаторії з А. Любченком, який «тримався дуже відокремлено, навіть в їдальні для нього був окремий столик, за який, крім нього, ніхто не сідав» [12, с. 97], відкрило М. Цукановій інший бік слави, коли відома людина уникає нав'язливого товариства. Результатом роздумів письменниці над феноменом популярності і стала «комедія із життя в оселі» під назвою «Слава», яку авторка й почала писати під час відпочинку.

Розпочавши твір у Моршині, авторка по приїзді до Львова відклала роботу над «Славою», бо отримала замовлення з редакції «Вечірня година» і написала туди повість «Їхня таємниця», потім було «прохання подати щось» від журналу «Дозвілля». У 1944 році перед біженцями зі Східної України постала необхідність вибору: лишатись у Радянському Союзі чи їхати за кордон. Сім'я Цуканових виїжджає до Австрії, а згодом – до Аргентини. Де і коли авторка закінчила даний твір, невідомо. Дату, що стоїть на рукописі – Львів 1943 рік, – скоріше можна пов'язати з початком роботи над твором або з написанням його робочого варіанту. П'єса не була поставлена на театральній сцені, й не була надрукована. На сьогодні п'єса збереглася у вигляді рукопису, який передав до фондів Харківського літературного музею син письменниці Марко Благовірів.

Останнім драматичним твором письменниці й водночас фактично останнім її художнім твором (1993 роком датуються спогади авторки) є п'єса «Завтра знову зійде сонце». Написана у 60-тих рр. в Аргентині, вона «була поставлена українським театром у Торонто (Канада) у 80-х рр. і довго йшла на сцені з великим успіхом» [8, с. 180]. Двадцятирічна перерва між написанням та постановкою п'єси пояснюється непростю ситуацією розвитку драматургії на еміграції:

«Трагедія нашого еміграційного драматурга подвійна: театру, де б можна було показати драматичну творчість, – нема. Наша спільність не здібна на таке «чудо». Потрапити до якогось театру країни нашого поселення драматургові ще тяжче, ніж знайти видавця того чи іншого мистецького твору. Одне слово – мистецтво драматургії в тяжкому стані. Артист і драматург – у безвиході» [6, с. 471]. Причини, які спонукали драматургів до творчості, окреслює С. Хороб: «...з одного боку, внутрішнє бажання рідним словом передати, зберегти національну історичну пам'ять, з другого – була органічна потреба художньо-образної комунікації, власне засобами театральних творів, і, нарешті, з іншого – психологічна необхідність естетичного вислову, хай навіть і з метою контемплативності (роздумування без сценічного втілення літературної першооснови)» [10, с. 142]. Однак п'єса Марії Цуканової була поставлена на театральній сцені, можливо, цьому сприяв її переїзд до Америки. Написання даного твору не залишилось непоміченим літературною критикою, зокрема Г. Костюк серед творчо діючих драматургів еміграції називає І. Костецького (зб. «Театр перед твоїм порогом»), Б. Бойчука («Голод», «Приречені»), У. Самчука («Шумлять жорна»), І. Багряного («Генерал», «Розгром») та М. Цуканову («Завтра знову зійде сонце»), хоча і зазначає, що останні три «не мали амбіції драматурга, і це було тільки їх епізодичне жанрове відхилення від основної творчої лінії» [6, с. 472]. Дане твердження щодо М.Цуканової як драматурга було обумовлене тим фактом, що більшість читачів та критиків не були знайомі з її попередніми драматичними творами, бо «Проліски» довгий час не перевидавалися, а «Слава» так і залишилась у рукописі. Однак, у 2013 році в Україні було опубліковано найповніше видання творів М. Цуканової, до якого увійшли п'єси «Проліски» та «Завтра знову зійде сонце», що й дає можливість ознайомитись із творчістю письменниці усім, хто виявляє інтерес до українського мистецтва.

Список використаних джерел:

1. [Без підпису]. 25 років на службі театру // Наш театр. Книга діячів українського театального мистецтва 1915-1991 / За ред. О. Лисяк, Г. Лужицький, Л. Полтава. – У 2 т. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1992. – С. 299-301.
2. [Без підпису]. Хроніка // Наші дні. – Травень. – 1943. – Рік II. – Ч. 5. – С. 15-16.
3. [Без підпису]. Хроніка // Наші дні. – Червень. – 1943. – Рік II. – Ч. 6. – С. 15.
4. Бен. Сценка літературно-мистецького клубу // Краківські вісті. Український щоденник. – Рік V. – Ч. 18 (1051). – Від 28 січня. – 1944. – С. 5.

5. Ільків А. «Заграва» – Торонто, Канада // Наш театр. Книга діячів українського театрального мистецтва 1915-1991 / За ред. О. Лисяк, Г. Лужицький, Л. Полтава. – У 2 т. – Т. 2. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1992. – С. 507-517.

6. Костюк Г. З літопису літературного життя в діаспорі / Г. Костюк // У світі ідей та образів (1930-1980). – Копурій: Сучасність, 1983. – С. 440-491.

7. Німчук І. З театральної залі // Краківські вісті. – 1943. – 16 травня. – С. 4.

8. Перерва А. Три невідомі листи В. Винниченка // Березіль. – 2000. – № 9-10. – С. 180-184.

9. Гарнавський О. Літературний Львів 1939-1944. Спомини. – Львів: Просвіта, 1995. – 136 с.

10. Хороб С. Чи модерна українська модерна драма? // Кур'єр Кривбасу. – 2000. – Червень. – № 127. – С. 141-147.

11. Цуканова М. Мої спогади. Частина I // Світо-вид. Літературно-мистецький журнал. II.– № 11. – 1993.– С. 98-112.

12. Цуканова М. Мої спогади. Частина II // Світо-вид. Літературно-мистецький журнал. III.– № 12. – 1993.– С. 85-99.

13. Цуканова М. Проліски. – Краків-Львів: Українське вид-во, 1944. – 32 с.

14. Шевчук Г. (Шерех Ю.) В світі людських почуттів // Наші дні. – Львів. – жовтень. – Ч. 10. – 1943. – С. 5-6.

Кушнерьова М.О.

асистент,

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

ПОСТАТЬ ГОГОЛЯ У ЩОДЕННИКОВІЙ І МЕМУАРНІЙ ПРОЗІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛІ ЕПІСТОЛЯРІЮ О. ДОВЖЕНКА, О. ГОНЧАРА, МЕМУАРИСТИКИ У. САМЧУКА)

Загадкова і непересічна постать Миколи Гоголя і створені уявою письменника образи стали потужним інструментом для розширення обрії художнього мислення і конструювання нової моделі осягнення світу. Гоголівський текст став джерелом нових ідей і образів не лише у царині поезії, прози і драматургії, а й суттєво збагатив вибагливий до текстуальних запозичень жанр мемуарно-щоденникової літератури.

Дослідження особливостей щоденникової і мемуарної прози потрапляє в об'єкт сучасних літературознавчих студій через особливу актуалізацію жанру у ХХ столітті, його залучення до контексту ключових тем і основних тенденцій поетики. На обрії зацікавлень